

Tillståndet i Västra Götaland – Hösten 2020

Tillståndet i Västra Götaland analyseras normalt en gång per år med invånarna, deras välbefinnande och förutsättningar att leva det goda livet i centrum. Coronapandemin 2020 är den händelse som påverkat hela Sveriges befolkning mest sedan andra världskriget bröt ut i Europa för drygt 80 år sedan. Den analys som gjordes i inledningen av 2020 (Regionrapport 2020, VGR) uppdateras därför i ett försök att beskriva utvecklingen och dess effekter på kort och lång sikt i ett samhällsperspektiv. Även om skeendet är dramatiskt är det viktigt att konstatera att de grundläggande förutsättningarna ligger fast. Västsverige är fortfarande ett område med en hög andel invånare med bra levnadsförhållanden, med ett livskraftigt näringsliv, med en god miljö och en relativt låg påverkan på miljön.

Corona har drabbat alla men främst de som redan hade det sämre

Med de data vi nu har tillgång till kan vi konstatera att invånarna i Västra Götaland i gemen gått relativt helskinnade ur tidigare kriser på 2000-talet. Nio av tio invånare har genomgående varit ganska eller mycket nöjda med livet. Skillnaderna i välbefinnande mellan de med olika levnadsförhållanden och levnadssätt finns kvar men har inte ökat (SOM 2020). Samhället har stått ganska starkt. Långa perioder av högkonjunktur har bidragit. Risken är betydande att dagens utveckling ger större skillnader.

Ingen invånare i Västra Götaland har undgått att påverkas av Coronaepidemin ett drygt halvår efter dess utbrott i Sverige i mars 2020. Medan alla drabbats av oro för den egna och andras hälsa och många av sämre sociala relationer är övriga effekter mycket ojämnt spridda i samhället. Äldre, de med en svagare ställning på arbetsmarknaden och de i mer otrygga hemmiljöer och med sämre sociala nätverk har drabbats särskilt hårt. Många inom vård och omsorg har slitit mer än någonsin och 20 000 fler invånare i Västra Götaland är arbetslösa. Allt fler känner oro för att förlora jobbet. En del andra har upplevt vad som kan liknas vid extra betald semester i form av korttidsarbete eller kunnat jobba allt mer frikopplat från ordinarie arbetsplats stora delar av arbetstiden.

Som det brukar vara i samhällskriser är det de invånare som redan från början hade det sämre socialt och ekonomiskt som drabbats hårdast. Den viktigaste långsiktiga effekten riskerar bli ökade skillnader i välbefinnande mellan de som är etablerade med avklarad utbildning, fasta jobb och inhemsk bakgrund och de utan utbildning, de

redan arbetslösa, de med gig-jobb, delar av den yngre generationen och grupper av invånare med utländsk bakgrund. 75 procent av minskningen av de anställda i Sverige sedan februari har drabbat de med tidsbegränsad anställning vilka utgjorde knappt 20 procent av samtliga anställda (SCB, augusti 2020). Omfattande insatser för ett kunskaps- och kompetenslyft, för att få igång servicenäringarna fullt ut och stöd till de vars psykiska välbefinnande påverkats, är särskilt viktigt i ett invånarperspektiv.

Det värsta är inte över men positiva tecken finns

Arbetslösheten ser under hösten 2020 ut att ha stabiliserats på en nivå kring 8,5 procent i Västra Götaland. En ökning med 20 000 personer motsvarande drygt två procentenheter på årsbasis och en av de högsta under 2000-talet. Arbetslösheten är något lägre än i riket som helhet och än i Stockholm. Andelen arbetslösa i Västra Götaland har från februari till september 2020 ökat mest i Strömstad (+3,5), Göteborg (+2,9) och Partille (+2,4 procentenheter). I övriga kommuner är ökningen mindre än 2 procentenheter. Arbetslösheten är dock fortsatt högst i ett antal kommuner i Dalsland, i Trollhättan och dess arbetsmarknadsregion samt i delar av Skaraborg och nu också i Göteborg. I nästan alla kranskommuner till Göteborg ligger arbetslösheten fortsatt under 6 procent. I Bengtsfors, Åmål och Trollhättan på 12-14 procent. I Göteborg var arbetslösheten i slutet av september 2020 drygt 10 procent. Situationen är inte unik. Mellan 1993 och 1997 låg arbetslösheten i Sverige kontinuerligt över 10 procent.

Regionala analysmodeller över svensk ekonomi pekar samtidigt på en risk för en total minskning av sysselsättningen i Västra Götaland med 50 000 jobb på årsbasis till 2021, motsvarande en arbetslöshet på 12 procent (Tillväxtverket). Värdet av den samlade produktionen sjunker i bedömningarna med ca sju procentenheter. Beräkningarna bygger bland annat på en skarp nedgång inom fordonsindustrin och stora minskningar inom besök, event, turism, handel. Utifrån läget i oktober 2020 finns utsikter att utvecklingen blir bättre än prognosticerat. Olika index för konjunktur, ekonomisk aktivitet, inköp, etc. har vänt upp och stabiliserats relativt snabbt efter sommaren. Arbetsförmedlingens prognos för 2021 för Västra Götaland är en arbetslöshet under 10 procent.

Hur hög arbetslösheten faktiskt blir under kommande år bestäms till stor del av hur de delar av näringslivet som har eller haft stora permitteringar och varsel agerar. Med erfarenhet från tidigare kriser är risken stor att arbetslösheten biter sig fast på en högre nivå. Normalt följs mer omfattande kriser av slimmade organisationer, perioder av ökad produktivitet men minskade investeringar. Jämfört med andra kvartalet 2019 minskade investeringarna i maskiner och inventarier med totalt 10 procent i Sverige. Handel och företagstjänster har minskat mest, mer än 40 procent. Industrins investeringar vände upp andra kvartalet jämfört med första 2020. Medvetenheten om betydelsen av att investeringsnivån upprätthålls är samtidigt stor. Regeringen aviserar satsningar, Svenskt Näringsliv driver kampanjer och några av de absolut ledande företrädarna för näringslivet i Sverige, varav flera med stor betydelse för utvecklingen i Västsverige (Volvo AB och Ericsson), lovar på DN debatt betydligt ökade satsningar på FoU i sina företag om regering och riksdag höjer sina ambitioner (dn.se/debatt/sveriges-framtid-som-ledande-forskningsnation-maste-sakras/).

Allt snabbare strukturuomvandling

Det som är definitivt är att takten i strukturuomvandlingen ökat. Tydligast är det inom delar av detaljhandeln som påverkas av en markant ökning av näthandeln. E-handeln slog nya rekord under sommaren 2020 och ökade med nästan 50 procent på årsbasis. Tre av fyra invånare handlade något via nätet under juli. Nya vanor har skapats och lär inte ändras efter att pandemins påverkan minskat. En annan intressant fråga är om invånarna efter pandemin ser ett värde i att konsumera som de gjorde före denna eller om de fortsätter hålla hårt i plånboken, alternativt fått andra värderingar. Hushållens finansiella sparande slog alla tidigare rekord under andra kvartalet 2020, 140 miljarder netto. En del tecken tyder dock på en återgång till gamla, samtidigt delvis nya, mönster. Bilförsäljningen ökade något på årsbasis i september 2020. Fler bilar är dock laddbara (se nedan). Minskningen totalt under 2020 är fortsatt 20 procent.

Inom industrin drabbades fordonssektorn och andra snabbt av brutna leveranskedjor och har det fortsatt tufft på grund av minskad efterfrågan, omstrukturering och minskade investeringar. Ett tydligt exempel på effekterna kan också här hämtas från fordonsindustrin där nyregistreringarna av tunga fordon minskat med 30 procent i Sverige. Det verkar dock inte troligt att hela länder och marknader stänger ner igen. Det vi trots stora utbrott nu ser är partiella och regionala nedstängningar oftast riktade mot vissa sektorer i samhället. Det gör att de globala värdekedjorna inte bryts och att produktion och handel mellan länder efterhand normaliseras. En förändring mot mer regionala värdekedjor (läs europeiska) kan också vara på gång. Samtidigt finns områden med tyngd i Västsverige där efterfrågan skjutit i höjden. Det gäller allt som har med hälso- och sjukvård att göra med AstraZeneca och Essity som exempel på viktiga företag. Det gäller verksamheter inom digitalisering med Ericsson som den mest kända aktören och som nyanställer under pandemin. Dessa tre företag står också för betydande delar av de satsningar som görs på forskning och utveckling i Västsverige. Även livsmedelsindustri, dagligvaruhandel, bygghandel utvecklas väl.

Det sociala livet, kultur, möten behöver komma igång – besöksnäringen lider

En helt central fråga är hur snabbt det går att få fart på kultur, idrott, event, besöks- och turistnäringen och mer socialt liv i Västsverige igen. Här finns dessutom uppenbart en uppdämd efterfrågan bland invånarna. Varken event, idrotts- eller kulturrörelsen har dock lyckats skapa förståelse för sin betydelse för människors välbefinnande, hälsa och för arbetet för mer utsatta grupper vid de myndigheter som ska vara specialist på hälsan och dess bestämningsfaktorer. Även ett stort antal viktiga internationella arrangemang som betyder mycket för Västsveriges långsiktiga attraktivitet har fått ställas in.

För resor och boende är situationen närmast nattsvart. Besöksnäringen i Västra Götaland tappade en halv miljon betalda övernattningar per månad i april och maj, 600 000 i juni och augusti och en miljon i juli, varav 700 000 från utlandet. Antalet gäster på hotell, campingar och vandrarhem i Västra Götaland minskade med nästan 50 procent även i augusti. Boende från Sverige minskade totalt med 18 procent och

från vardera Norden, Europa och resten av världen med 80 procent i juli 2020, jämfört med juli 2019. Det för hotell och event viktiga affärsresandet lär inte nå tidigare nivåer på många år. Mängder av instegsjobb och jobb för de med något lägre utbildning har helt försvunnit i denna process.

Nya resmönster har etablerats och minskat resande i framtiden är troligt

Det är också möjligt att invånarna nu vänjer sig vid nya resemonster där bilen men också cykel och gång får en större plats. Varningarna för kollektivt resande är fortfarande omfattande. Att det dagliga resandet till arbete och utbildning kommer ligga på en lägre nivå än tidigare verkar givet. Fler av de som har möjlighet kommer att jobba eller utbilda sig hemma flera dagar i veckan även efter Corona. Mer sker digitalt och på distans. Sista veckan i augusti var det fortfarande 40 procent färre i Göteborg som befann sig på jobbet under arbetstid än före epidemin enligt Google och Västtrafik hade en tredjedel färre resande än innan krisen. Ökningen av resande och av kollektivtrafikens andelar av resandet kan därmed vara bruten. Antalet passagerare vid Landvetter flygplats var i september i år 75 procent färre än i september 2019.

Svårt med bostad för mindre etablerade grupper, minskat byggande att vänta

Bristen på bostäder för de utan egna finansiella resurser är ett mer långvarigt strukturellt problem. De som drabbas är i stort samma grupper som de som drabbas hårdast av Corona. 43 av 49 kommuner i Västra Götaland säger 2020 att de har brist på bostäder. Bostadsbyggandet har samtidigt minskat från en hög nivå och Boverkets prognoser förutser en successiv minskning på 20 procent till 2021 jämfört med 2019. För Göteborgsregionen bedöms byggbehovet till 2027, tvärt emot denna prognos, vara drygt 2 200 fler bostäder per år än 2019, för Boråsregionen 320, Trollhättan 230 och Skövde/Skara 50.

På flera platser har efterfrågan på nybyggda bostadsrätter minskat. Prisnivån på marknaden har trots bostadsbrist och med diverse finansiella regleringar efterhand blivit för hög för en stor grupp, inte minst unga invånare. En ljusning för nybyggda lägenheter har dock skett under senare tid. Här finns möjligen ett samband med minskade finansiella regleringar till följd av Corona. Att Corona slår olika i samhället blir än mer uppenbart när fastighetspriserna under rådande pandemi ökar snabbt i Sverige och Västra Götaland. För villor är ökningen på årsbasis 10 procent i Sverige och 8 procent i Västra Götaland, för bostadsrätter 6 respektive 4 procent. För fritidsfastigheter ökade snittpriset i Sverige med 10 procent och i Västra Götaland med hela 14 procent (Svensk mäklarstatistik, oktober 2020).

Fortsatt starka statsfinanser ger möjlighet till offensiva satsningar i Västsverige

Trots de mycket stora offentliga satsningar som regering och riksdag gjort det senaste halvåret för att mildra effekterna av Corona för invånare och företag är de svenska statsfinanserna starka, inte minst vid en internationell jämförelse. Fortsatta satsningar behövs och är möjliga. För de grupper som är mest utsatta är betydelsen av att få igång servicesektorn avgörande liksom att skapa förutsättningar på bostadsmarknaden som gör det möjligt för även mindre resursstarka invånare att ha ett eget boende. För den långsiktiga samhällsutvecklingen är investeringar i de felande länkarna i transportinfrastruktur på järnvägssidan viktiga. I Västsverige finns stor potential att skapa mer väl fungerande marknader för hundratusentals invånare vilket ger ökad konkurrenskraft, tillväxt och fler jobb också för Sverige. Behovet av ett kunskaps- och kompetenslyft är uppenbart liksom särskilda satsningar för att beta av vårdskulden och på psykisk ohälsa.

Regeringen har beslutat lägga 100 upplånade miljarder extra i höstbudgeten för år 2021. En ökning med mer än 10 procent på ett år. Det kan jämföras med extra satsningar på totalt 30 miljarder vid finanskrisen 2008. En satsning som då skedde inom det finanspolitiska ramverket.

Övriga tendenser – ökad oro för kriminalitet, långsam minskning av växthusgaser

För samhällsutvecklingen i övrigt är det en fråga som sticker ut. Den gängrelaterade brottsligheten och våldet har manifesterats på ett helt nytt sätt. Med avspärrningar av gator, dödsskjutningar på öppen gata som drabbat fler utanför de kriminella grupperna och med uppgörelser som hålls i centrala stadsmiljöer har gängens makt blivit tydlig. Frågan har därmed sannolikt kommit närmare fler människors vardag än tidigare. Det riskerar både den samhörighet mellan människor som är en grundbult för ett högt välbefinnande och invånarnas trygghet. Hälften av alla unga kvinnor upplevde samhället som otryggt våren 2020 men det gällde i nästan lika hög grad kvinnor över 65 år. Otryggheten ökar också något bland unga män (Hälsa på lika villkor, VGR).

När det gäller miljösituationen i stort och frågan om utsläpp av växthusgaser har inte mycket hänt. De senaste värdena för utsläpp av växthusgaser i Västra Götaland visar på en minskning med knappt en procent mellan 2017 och 2018 och minskningen har i stort upphört från 2013. De flesta bedömningar pekar också på att minskningarna av utsläpp till följd av pandemin blir relativt små (fyra till åtta procent) och att effekten i stort är tillfällig. På bilsidan var andelen nya laddbara bilar drygt en av fyra under första halvåret 2020 mot knappt tio procent 2019. I september var de tre av tio. De helt fossila drivna fordonen ökar därmed mest.

Det verkar fortsatt mycket svårt att nå de mål som satts upp om 80 procents minskning från 1990 till 2030 i Västra Götaland. Vilket perspektiv som används är samtidigt avgörande för hur situationen ska tolkas. I förhållande till befolkning och värdet av produktionen har minskningen varit snabb. Utsläppen i Sverige är de lägsta eller bland de lägsta i EU och OECD per invånare. I ett konsumtionsperspektiv ligger utsläppen samtidigt konstant över tid. Utsläppen har förskjutits till att två tredjedelar sker i andra länder jämfört med hälften för 20 år sedan. Men också här är utsläppen på en relativt låg europeisk nivå och runt hälften av de i USA per invånare.

Kontakt: Tomas Ekberg, tomas.ekberg@vgregion.se
Karin Althoff, karin.althoff@vgregion.se

Tillståndet i Västra Götaland - Hösten 2020

- Coronapandemin har drabbat alla på något sätt men mest och tydligast de med svagast förankring på arbetsmarknaden
- Efter en dramatisk nedgång i ekonomin har läget stabiliserats under hösten samtidigt som takten i samhällsomvandlingen har ökat
- Det sociala livet, kultur, möten, idrott är centrala för människors välbefinnande, för ingångsjobb mm. Servicenäringarna behöver komma igång.
- Vi ser fortsatta problem på bostadsmarknaden, ökad oro i samhället och ligger långt från att nå ambitiösa mål för växthusgaser
- Investeringar i järnvägsinfrastruktur i Västra Götaland ger betydande effekter på svensk tillväxt. Ett kunskaps- och kompetenslyft behövs.
- Vårdskuld och psykisk ohälsa är centrala frågor att ta tag i.